TH
785
D 166 ฐ

ตำนานเครื่องมโหรีปี่พาทย์

พระนิพนธ์

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศเธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

ฉะบับชำระใหม่ ทูลเกล้า ฯ ถวาย

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้พิมพ์พระราชทาน

ในงานพระราชทานเพลิงศพ

คุณหญิงมโนปกรณ์นิติธาดา ต จ. รัตน ป ป ร ๒

เมื่อปีมะเมีย พ.ศ. ๒๔๗๓

Siamese Musical Instruments

by

H. R. H. Prince Damrong Rajanubhab.

With English translation.

95856

คำนำ

มีพระบรมราชโองการดำรัสสั่งให้ราชบัณฑิตยสภาเลือกเรื่องหนังสือและจัดการพิมพ์เพื่อพระราชทานแจกในงานศพคุณหญิงมโนปกรณ์นิติธาดา (นิติ) ต จ. รัตน ป ป ร ๔. นางสนองพระโอษฐของสมเด็จพระบรมราชินี ซึ่งไปถึงอนิจจกรรมในเวลาโดยเสด็จประพาสประเทศอินโดจีน จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ รับเป็นเจ้าภาพงานศพนั้น ข้าพเจ้าเป็นผู้เลือกเรื่องหนังสือคิดเห็นว่างานศพคุณหญิงมโนปกรณ์ ฯ คงจะมีคนไปช่วยมากทั้งที่เป็นไทยและเป็นชาวต่างประเทศ เพราะพระยาและคุณหญิงมโนปกรณ์ฯ มีผู้ชอบพอมากในบุคคลทั้งสองจำพวก อีกประการหนึ่งงานศพคุณหญิงมโนปกรณ์ ฯ เป็นงานพิเศษคล้ายกับงานหลวงด้วยทรงพระมหากรุณา ฯ มีผู้อนุโมทนาในพระราชกุศลอยู่แพร่หลายคงจะมีคนไปมาก หนังสือแจกควรจะให้พอใจอ่านทั่วไปในบุคคลทุกจำพวกนั้น ๆ ข้าพเจ้าพิเคราะห์ดูเห็นว่า หนังสืออธิบายเรื่องเครื่องมโหรีปี่พาทย์ไทยที่ข้าพเจ้าได้แต่งขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๑ จะเหมาะแก่การดี ด้วยเป็นหนังสือให้ประโยชน์ในทางความรู้ แต่เมื่อพิมพ์ครั้งแรกความที่กล่าวในเรื่องและรูปภาพที่ทำขึ้นแสดงในครั้งนั้นยังบกพร่องไม่สู้ดีนัก ถึงกระนั้นชาวต่างประเทศก็ได้ขออนุญาตเอาหนังสือเรื่องนี้ไปแปลพิมพ์เป็นภาษาฝรั่งเศส

ที่เมืองไข่ง่อนและภาษาตัชที่กรุงเฮคแล้วถึง ๒ ภาษา ถ้าแต่งชำระหนังสือนั้นและทำรูปภาพใหม่ให้บริบูรณ์ดีขึ้น และแปลเป็นภาษาอังกฤษเพิ่มขึ้นด้วยในฉะบับที่พิมพ์ใหม่ ก็จะพอใจของผู้ที่จะได้รับพระราชทานทั่วกัน ได้นำความขึ้นกราบบังคมทูล ฯ และได้รับพระราชทาน พระบรมราชานุมัติแล้ว ราชบัณฑิตยสภาจึงได้พิมพ์หนังสืออธิบายเครื่องมโหรีปี่พาทย์ฉะบับนี้ขึ้นใหม่

การพิมพ์หนังสืออธิบายเครื่องมโหรีปี่พาทย์ฉะบับหลวงครั้งนี้ ส่วนตัวเรื่องข้าพเจ้าได้ตรวจชำระใหม่ตลอดแต่ต้นจนปลาย และได้แปลเป็นภาษาอังกฤษในราชบัณฑิตยสภา ส่วนรูปภาพที่พิมพ์ในฉะบับนี้ทำขึ้นใหม่ในคราวนี้ทั้งหมด ด้วยได้อาศัยเจ้าพระยาวรพงศ์พิพัฒน เสนาบดีกระทรวงวัง จัดผู้ชำนาญมโหรีปี่พาทย์ในกรมมโหรศพมาให้ถ่ายรูป และเครื่องดุริยางค์ดนตรีซึ่งไม่มีที่อื่นก็ได้อาศัยใช้ของในพิพิธภัณฑสถานสำหรับพระนคร นาย อี. กรุตเต เป็นผู้ถ่ายฉายาลักษณ์ การจึงสำเร็จได้ ราชบัณฑิตยสภาขอขอบคุณท่านทั้งหลายที่ได้มีเกื้อใจช่วยทั่วกัน.

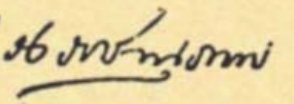

นายกราชบัณฑิตยสภา

วันที่ ๗ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๗๓

ประวัติสังเขปของคุณหญิงมโนปกรณ์นิติธาดา

คุณหญิงมโนปกรณ์นิติธาดา (นิติ) เป็นบุตรีพระยาวิสูตร์โกษา (พึก สาณเสน) กับคุณหญิงวิสูตร์โกษา (สมบุญ สาณเสน)

เกิดวันที่ ๑๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๓๑

พ.ศ. ๒๔๔๓ ไปศึกษาวิชาณประเทศยุโรป

พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๕ กลับจากการศึกษา

วันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๕๕ แต่งงานกับพระยามโนปกรณ์นิติธาดา

วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๒ ได้รับพระราชทานตราตติยจุลจอมเกล้า

วันที่ ๒๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๐ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งเป็นนางสนองพระโอษฐ์ครั้งแรก

วันที่ ๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๑ ได้รับพระราชทานเหรียญรัตนาภรณ์ชั้น ๕ ในรัชชกาลปรัตยุบัน

วันที่ ๒๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๒ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งเป็นนางสนองพระโอษฐ์ครั้งที่สอง

วันที่ ๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๓ มรณภาพ อายุ ๔๒ ปี.

ตำนาน เครื่องมะโหรีปี่พาทย์

ต้นตำราเครื่องสังคีต

เครื่องดีดสีตีเป่าของไทยเรา โดยมากได้แบบอย่างมาจากอินเดียแต่ดึกดำบรรพ์ เช่นเดียวกันกับพวกเขมร มอญ พะม่า และชะวา มะลายู เพราะฉะนั้นเครื่องดีดสีตีเป่าของชนชาวประเทศเหล่านี้จึงคล้ายคลึงกัน ยังสังเกตเห็นได้จนทุกวันนี้

ก็เครื่องดีดสีตีเป่าของชาวอินเดียอันเป็นต้นตำราเดิมนั้น เขาเรียกรวมกันว่าเครื่องสังคีต มีคัมภีร์ชื่อสังคีตรัตนากร[๑] จำแนกเป็น ๔ ประเภทต่างกัน เรียกในภาษาสังสกฤตดังนี้ คือ

๑) ตะตะ เป็นเครื่องประเภทที่มีสายสำหรับดีดสีเป็นเสียง

๒) สุษิระ เป็นเครื่องประเภทที่เป่าเป็นเสียง

๓) อะวะนัทธะ เป็นเครื่องประเภทที่หุ้มหนังตีเป็นเสียง

๔) ฆะนะ เป็นเครื่องประเภทที่กระทบเป็นเสียง

เครื่อง ๔ ประเภทที่กล่าวมานี้ ในคัมภีร์สังคีตรัตนากร บอกอธิบายต่อไปว่า เครื่องประเภทตะตะ (เครื่องสาย) กับสุษิระ (เครื่องเป่า) นั้นสำหรับทำให้เป็นลำนำ เครื่องประเภทอะวะ

---

(๑) *คัมภีร์นี้เป็นภาษาสังสกฤต พราหมณ์กุปปุสวามี อาจารย์ช่วยแปลอธิบายให้.*

นัทธะ (เครื่องตี) นั้นสำหรับประกอบเพลง ส่วนเครื่องประเภท ฆะนะ (เครื่องกระทบ) นั้นสำหรับทำจังหวะ

เครื่องในประเภทหนึ่ง ๆ มีมากมายหลายอย่าง เช่นประเภทเครื่องสายนั้น พิณสายเดียว (คือพิณน้ำเต้า ยังมีตัวอย่างอยู่) เป็นของเดิม ครั้นต่อมามีผู้คิดเพิ่มเติมเป็นสองสาย สามสาย เจ็ดสาย เก้าสาย จนถึงยี่สิบเอ็ดสาย และเรียกชื่อต่างๆ กัน แต่พิณทุกชนิดย่อมเป็นเครื่องสำหรับดีดลำนำประสานกับเสียงขับร้อง ใครขับร้องก็ถือพิณดีดเอง ดังเช่นที่กล่าวว่าคนธรรพ " จับพิณเข้าประสานสำเนียงครวญ " ขับเย้ยพระยาครุฑในเรื่องกากีเป็นตัวอย่าง เมื่อพิณทำเป็นหลายสายตัวพิณก็ย่อมเชื่องขึ้นและหนักขึ้นทุกที บางอย่างจะถือดีดไม่ไหวต้องเอาลงวางดีดกับพื้น จึงเกิดเครื่องวางดีด เช่นจะเข้เป็นต้น แล้วเกิดเครื่องวางสีเช่นซอต่อมา ล้วนเนื่องมาแต่พิณทั้งนั้น ในตำราสังคีตรัตนากรจึงนับไว้ในประเภทเดียวกัน เรียกว่าตะตะ ไทยเราเรียกว่าเครื่องดีดสี (ดูรูป ที่ ๑ รูปที่ ๒)

เครื่องในประเภทพวกสุษิระ คือเครื่องเป่านั้นก็มีหลายอย่างต่างกัน เป็นต้นแต่ผิวปาก เป่าใบไม้ เป่าหลอด เป่าสังข์ เป่าแตร เป่าขลุ่ย เป่าปี่ เป่าแคน ตลอดจนเป่าเขาสัตว์ให้เป็นเสียง ก็นับอยู่ในพวกสุษิระทั้งนั้น (ดูรูปที่ ๗)

เครื่องในประเภทอะวะนัทธะนั้น คือกลองต่าง ๆ ทั้งจำพวกที่ขึ้นหนังหน้าเดียว ดังเช่นทับ (ซึ่งเรียกกันเป็นคำสามัญว่า โทน) รำมะนา และกลองยาวเหล่านี้ และจำพวกที่ขึ้นหนังทั้งสองหน้าด้วยร้อยผูก ดังเช่นบัณเฑาะว์ โทน (ซึ่งเรียกกันเป็นสามัญว่า ตะโพน) เปิงมาง กลองชะนะ กลองแขก กลองมะลายูเหล่านี้ และจำพวกกลองที่ขึ้นหนังกรึงแน่นทั้งสองหน้า ดังเช่นกลองโขนกลองละคอน (ซึ่งเรียกกันว่ากลองทัด) ก็นับเป็นอะวะนัทธะทั้งนั้น (ดูรูปที่ ๖ แต่บัณเฑาะว์อยู่ในรูปที่ ๓)

เครื่องในประเภทฆะนะนั้น นับตั้งแต่ตบมือเป็นจังหวะเรียกว่า กรตาล ถ้าใช้เครื่องทำจังหวะมักทำด้วยโลหะเป็นพื้น มีมากมายหลายอย่าง คือฉิ่ง (ภาษาสังสกฤตเรียกว่า กังสตาล) ฉาบ ลูกพรวน กระดิ่ง ระฆัง ฆ้อง บางสิ่งทำด้วยไม้ เช่น กรับคู่และกรับพวงก็นับในพวกฆะนะ เพราะเป็นเครื่องสำหรับทำจังหวะเช่นเดียวกัน (ดูรูปที่ ๓)

เครื่องสำหรับทำลำนำบางสิ่งพิจารณาเห็นได้ว่าคงมีผู้คิดแก้ไขเครื่องทำจังหวะมาเป็นชั้น ๆ จนเลยกลายเป็นเครื่องทำลำนำ เช่นฆ้องวง เดิมก็เห็นจะแก้ฆ้องเดี่ยวเป็นฆ้องคู่ให้มีเสียงสูงต่ำ (อย่างฆ้องที่เล่นละคอนชาตรี) แล้วแก้ฆ้องคู่เป็นฆ้องราวสามใบ ให้มีเสียงเป็นหลั่นกัน (อย่างฆ้องที่เล่นระเบง) แล้วเติมฆ้องให้ครบเจ็ดเสียง เป็นฆ้องวงสิบหกใบ ก็เลยกลายเป็น

เครื่องสำหรับใช้ลำนำ ระนาดก็น่าจะแปลงมาแต่กรับโดยทำนองเดียวกัน เครื่องที่กล่าวมาทั้งนี้มีในอินเดียแต่ดึกดำบรรพ์ทั้งนั้น (ดูรูปที่ ๔ รูปที่ ๕)

กระบวนจัดเครื่องสังคีตเข้าประสมวงก็ดี ที่กำหนดว่าเครื่องสังคีตประสมวงอย่างไร ควรเล่นในการงานอย่างไรก็ดี ก็เป็นของมีมาแล้วในอินเดียแต่โบราณ พวกชาวอินเดียได้นำแบบแผนมาสู่ประเทศนี้ตั้งแต่ครั้งขอมยังเป็นใหญ่ ครั้นไทยได้มาปกครองก็รับต่อมาจากพวกขอม แล้วมาคิดแก้ไขเปลี่ยนแปลงโดยลำดับมา จนเป็นเครื่องดีดสีตีเป่าที่ไทยเราเล่นกันในทุกวันนี้

เครื่องสังคีตที่ไทยได้แบบจากอินเดียนั้น ถ้าว่าโดยลักษณะประสมวงและกระบวนที่ใช้ ต่างกันเป็น ๒ อย่าง เรียกว่า "ตนตรี" คือเครื่องดีดสีซึ่งมากลายเป็นมะโหรีอย่าง ๑ เรียกว่า "ดุริย" คือเครื่องตีเป่า ซึ่งมากลายเป็นปี่พาทย์อย่าง ๑ เครื่อง ๒ อย่างนี้ใช้ในการต่างกัน เพราะเครื่องตนตรีเสียงอ่อนหวาน จึงใช้เข้ากับการขับร้องอันมักมีในห้องเรือนเป็นปกติ ส่วนเครื่องดุริยนั้นเสียงย่อมก้องกังวาล จึงใช้เข้ากับการฟ้อนรำอันมักมีกลางแจ้งเป็นปกติ ต้นเค้าของมะโหรีปี่พาทย์มีดังกล่าวนี้

เรื่องตำนานเครื่องมะโหรี่

กระบวนเล่นเครื่องดีดสีในประเทศสยามนี้มีเค้าของเดิมเป็น ๒ อย่าง เรียกในภาษาไทยว่า "บรรเลงพิณ" อย่าง ๑ "ขับไม้" อย่าง ๑ บรรเลงพิณนั้นใช้แต่พิณน้ำเต้าสิ่งเดียว ผู้ใดเป็นคนขับร้องก็ดีดพิณเอง ทำเพลงเข้ากับลำนำที่ตนร้อง (ดูรูปที่ ๙) พิณน้ำเต้าเดี๋ยวนี้ผู้ที่ดีดได้มีน้อยเสียแล้ว ด้วยเปลี่ยนใช้ซอแทน ตามหัวเมืองยังมีเล่นอยู่บ้าง

ขับไม้นั้น คนเล่น ๓ คนด้วยกัน เป็นคนขับร้องลำนำคน ๑ คนสีซอสามสายประสานเสียงคน ๑ คนไกวบัณเฑาะว์ให้จังหวะคน ๑ (ดูรูปที่ ๑๐) เดี๋ยวนี้ยังมีแต่ของหลวงสำหรับเล่นในงานสมโภช เช่นสมโภชพระมหาเสวตฉัตรเป็นต้น บรรเลงพิณและขับไม้ ๒ อย่างนี้เป็นของผู้ชายเล่นทั้ง ๒ อย่าง.

เครื่องดีดสีซึ่งมาคิดประดิษฐขึ้น เรียกว่า "มะโหรี่" นั้น เห็นจะเป็นของพวกขอมคิดขึ้นก่อน ไทยรับแบบอย่างและแก้ไขต่อมา เดิมก็เป็นของผู้ชายเล่น แต่ต่อมาเมื่อเกิดชอบฟังมะโหรี่กันแพร่หลาย ผู้มีบรรดาศักดิ์ซึ่งมีบริวารมากจึงมักหัดผู้หญิงเป็นมะโหรี่ ๆ ก็กลายเป็นของผู้หญิงเล่นมาตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยายังเป็นราชธานี มะโหรี่ชั้นเดิมวงหนึ่งคนเล่นเพียง ๔ คน เป็นคนขับร้องลำนำและตีกรับพวงให้จังหวะเอง

หอสมุดกลาง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คน ๑ สีซอสามสายประสานเสียงคน ๑ ดีดกระจับปี่ให้ลำนำ คน ๑ ตีทับประสานจังหวะกับลำนำคน ๑ (ดูรูปที่ ๑๑) เครื่องมะโหรีทั้ง ๔ สิ่งที่พรรณนามานี้ พึงสังเกตเห็นได้ว่ามิใช่อื่น คือ เอาเครื่องบรรเลงพิณกับเครื่องขับไม้มารวมกันนั่นเอง เป็นแต่ใช้ดีดกระจับปี่แทนพิณ ตีทับแทนไกวบัณเฑาะว์ และเติมกรับพวงสำหรับให้จังหวะเข้าอีกอย่าง ๑

ตั้งแต่มะโหรีผู้หญิงเกิดมีขึ้น ก็เห็นจะชอบเล่นกันแพร่หลาย จึงเกิดเป็นเหตุให้มีผู้คิดเพิ่มเติมเครื่องมะโหรีขึ้นโดยลำดับมา เครื่องมะโหรีที่เพิ่มเติมขึ้นเมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยายังเป็นราชธานี (สังเกตตามที่ปรากฏในรูปภาพเขียนแต่สมัยนั้น) คือ รำมะนาสำหรับตีประกอบกับทับอย่าง ๑ ฉุ่ยสำหรับเป่าให้ลำนำอย่าง ๑ มะโหรีวงหนึ่งจึงกลายเป็น ๖ คน มาถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทรนี้ เพิ่มเติมเครื่องมะโหรีขึ้นอีกหลายอย่าง เอาเครื่องปี่พาทย์เข้าเพิ่มเป็นพื้น เป็นแต่ทำขนาดย่อมลงให้สมกับผู้หญิงเล่น เล่ากันมาว่าเมื่อในรัชชกาลที่ ๑ เติมระนาดไม้กับระนาดแก้วเป็นเครื่องมะโหรีขึ้นอีกเป็น ๒ อย่าง รวมมะโหรีวงหนึ่งเป็น ๘ คน มาในรัชชกาลที่ ๒ เลิกระนาดแก้วเสียใช้ฆ้องวงแทน และเพิ่มจะเข้เข้าในเครื่องมะโหรีอีกสิ่ง ๑

รวมมะโหรีวงหนึ่งเป็น ๕ คน (๑) ถึงรัชกาลที่ ๓ เมื่อคิดทำระนาดทุ้มเละฆ้องวงเล็กเพิ่มขึ้นในเครื่องปี่พาทย์ ก็เพิ่มของ ๒ สิ่งนั้นเข้าในเครื่องมะโหรี กับทั้งใช้ฉิ่งแทนกรับพวงให้เสียงจังหวะดังขึ้นสมกับเครื่องมากสิ่ง และเพิ่มฉาบเข้าในมะโหรีด้วย รวมมะโหรีวงหนึ่งเป็น ๑๒ คน ถึงรัชกาลที่ ๔ เมื่อคิดทำระนาดทองเละระนาดเหล็กขึ้นใช้ในเครื่องปี่พาทย์ ของ ๒ สิ่งนั้นก็เพิ่มเข้าในเครื่องมะโหรีด้วย มะโหรีในชั้นหลังวงหนึ่งจึงเป็น ๑๔ คนคล้ายกับปี่พาทย์ เป็นแต่มะโหรีมีเครื่องสายและไม่ใช้กลอง และผิดกันเป็นข้อสำคัญอีกอย่างหนึ่ง ที่มะโหรีเป็นของผู้หญิงเล่น ปี่พาทย์เป็นของผู้ชายเล่นเป็นพื้น มาถึงรัชกาลที่ ๕ เครื่องมโหรีลดกระจับปี่กับฉาบมิใคร่ใช้กัน จึงกลับคงเหลือ ๑๒ คน (ดูรูปที่ ๑๒)

---

(๑) *ที่เรียกว่าระนาดแก้วนั้น ของเดิมจะเป็นอย่างไร ผู้แต่งหนังสือนี้ไม่เคยเห็น สืบถามก็ไม่ได้ความชัดว่าเอาแก้วหล่อเป็นลูกระนาดวางในราง อย่างระนาดทองที่ทำกันชั้นหลัง หรือตัดแผ่นกระจกเจาะรูร้อยเชือกแขวนกับราง อย่างระนาดไม้ไผ่ แต่อย่างไรเสียงก็คงไม่เพราะ จึงได้ปรากฏว่าเลิกเสียเอาฆ้องวงเข้าใช้แทน จะเข้กับฆ้องวงนั้นแต่เดิมเป็นเครื่องสังคีตของมอญ เล่ากันมาว่าเมื่อจะเอามาใช้ในเครื่องมะโหรีไทย จะให้ผู้หญิงไทยซึ่งปกติห่มผ้าสะไบเฉียงดีฆ้องวงอย่าง (ปี่พาทย์) มอญชักช้อง จึงได้คิดแก้เป็นฆ้องวงราบ.*

ในรัชชกาลที่ ๔ กรุงรัตนโกสินทร เกิดการเปลี่ยนแปลงในเรื่องเล่นละคอน การนั้นเป็นบัจจัยตลอดมาถึงการเล่นมะโหรี คือเมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี มีพระราชกำหนดห้ามมิให้ผู้อื่นหัดละคอนผู้หญิง มีได้แต่ของหลวง เพราะฉะนั้นผู้ที่มีบริวารมากเช่นเจ้านายและขุนนางเป็นต้นจึงมักหัดผู้หญิงเป็นมะโหรี หัดผู้ชายเป็นละคอนและเป็นปี่พาทย์เป็นประเพณีมา ครั้นถึงรัชชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรด ฯ ให้เลิกพระราชกำหนดนั้นเสีย พระราชทานพระบรมราชานุญาตว่าใคร ๆ จะหัดละคอนผู้หญิงก็ให้หัดได้ตามชอบใจ เมื่อมีพระบรมราชานุญาตดังนั้น การที่เคยหัดผู้หญิงเป็นมะโหรีก็ไปหัดเป็นละคอนเสียเป็นพื้น คนทั้งหลายชอบดูละคอนผู้หญิงก็หาใคร่จะมีใครหัดมะโหรีผู้หญิงอย่างแต่ก่อนไม่.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เรื่องตำนานมะโหรีเครื่องสาย

เมื่อมะโหรีผู้หญิงร่วงโรยลงครั้งนั้น ผู้ชายบางพวกซึ่งหัดเล่นเครื่องสายอย่างจีน จึงคิดกันเอาซอด้วง ซออู้ จะเข้กับปี่อ้อเข้าเล่นประสมกับเครื่องกลองแขก (สิ่งซึ่งจะอธิบายต่อไปข้างหน้า) เครื่องประสมวงอย่างนี้เรียกกันว่า "กลองแขกเครื่องใหญ่" (๑)

ครั้นต่อมาเอากลองแขกกับปี่อ้อออกเสียใช้ทับกับรำมะนาและขลุ่ยแทน เรียกว่า "มะโหรีเครื่องสาย" บางวงก็เติมระนาดเและฆ้องเข้าด้วย จึงเกิดมีมะโหรีเครื่องสายผู้ชายเล่นแทนมะโหรีผู้หญิงอย่างเดิมสืบมาจนทุกวันนี้ (ดูรูปที่ ๑๖) ที่ผู้หญิงหัดเล่นก็มีแต่น้อยกว่าผู้ชายเล่น แต่การเล่นมะโหรีเครื่องสายในชั้นหลังมาดูไม่มีกำหนดจำนวนเครื่องเล่น เช่น

---

(๑) *ข้าพเจ้าได้กล่าวในคำอธิบายเรื่องประชุมบทมะโหรีที่พิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๓ ตามคำบอกเล่าว่า กลองแขกเครื่องใหญ่เกิดมีในรัชชกาลที่ ๓ แต่เมื่อพิจารณาต่อมาเห็นว่าจะเกิดขึ้นในตอนปลายรัชชกาลที่ ๔ ด้วยเมื่อตอนต้นรัชชกาลที่ ๕ ยังถือกันว่าเป็นของเกิดมีขึ้นใหม่.*

ซอด้วงและซออู้เป็นต้น แล้วแต่มีคนสมัครจะเข้าเล่นเท่าใดก็เข้าเล่นได้ ดูเป็นแต่ให้เสียงกึกก้องไม่ถือเอาการประสานเสียงเป็นสำคัญ มาถึงสมัยปัจจุบันนี้บางวงแก้ไขเอาซอด้วงซออู้ออกเสีย ใช้ขิมจีนและฮาโมเนี่ยมฝรั่งเข้าประสมแทนก็มี เรื่องตำนานเครื่องมะโหรีมีมาดังนี้.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เรื่องตำนานเครื่องปี่พาทย์

ตำราปี่พาทย์ที่เราได้แบบมาจากอินเดียนั้น กำหนดว่าวงหนึ่งมีเครื่อง ๕ สิ่ง คือ สุษิระ ได้แก่ปี่เป็นเครื่องทำลำนำ ๑ อาตะตะ ได้แก่กลองขึ้นหนังหน้าเดียว ๑ วิตะตะ ได้แก่กลองขึ้นหนังทั้งสองหน้าด้วยร้อยผูก ๑ อาตะวิตะตะ ได้แก่กลองขึ้นหนังกรึงแน่นทั้งสองหน้า ๑ เป็นเครื่องทำเพลงรวม ๓ สิ่ง ฆะนะได้แก่ฆ้องโหม่งเป็นเครื่องทำจังหวะ ๑ ทั้ง ๕ สิ่งนี้เรียกรวมกันว่า "เบ็ญจดุริยางค์" ปี่พาทย์เครื่อง ๕ ที่ไทยเราใช้กันมาแต่โบราณมาแต่เบ็ญจดุริยางค์ที่กล่าวมา แต่มีต่างกันเป็น ๒ ชะนิด เป็นเครื่องอย่างเบาใช้เล่นละคอนกันในพื้นเมือง (เช่นพวกละคอนชาตรีทางหัวเมืองปักษ์ใต้ ยังใช้อยู่จนทุกวันนี้) ชะนิด ๑ เครื่องอย่างหนักสำหรับใช้เล่นโขนชะนิด ๑ ปี่พาทย์ ๒ ชะนิดที่กล่าวมานี้ คนทำวงละ ๕ คนเหมือนกัน แต่ใช้เครื่องผิดกัน ปี่พาทย์เครื่องเบาวงหนึ่งมีปี่เป็นเครื่องทำลำนำ ๑ ทับ ๒ กลอง ๑ ฆ้องคู่เป็นเครื่องทำจังหวะ ๑ ลักษณะตรงตำราเดิม ผิดกันแต่ใช้ทับแทนโทนใบ ๑ เท่านั้น ส่วนปี่พาทย์เครื่องหนักนั้นวงหนึ่งมีปี่ ๑ ระนาด ๑ ฆ้องวง ๑ กลอง ๑ โทน (ตะโพน) ๑ ใช้โทนเป็นเครื่องทำเพลงและจังหวะไปด้วยกัน ถ้าทำลำนำที่ไม่ใช้โทนก็ให้คนโทนตีฉิ่งให้จังหวะ เหตุที่ผิดกันเช่นนี้เห็นจะ

เป็นเพราะการเล่นละคอนมีขับร้องและเจรจาสลับกับปี่พาทย์ ๆ ไม่ต้องทำพักละช้านานเท่าใดนัก แต่การเล่นโขนต้องทำปี่พาทย์พักละนาน ๆ จึงต้องแก้ไขให้มีเครื่องทำลำนำมากขึ้น แต่การเล่นละคอนตั้งแต่เกิดมีละคอนในขึ้นเปลี่ยนมาใช้ปี่พาทย์เครื่องหนักอย่างโขน ปี่พาทย์ที่เล่นกันในราชธานีจึงใช้แต่ปี่พาทย์เครื่องหนักเป็นพื้น.

เรื่องตำนานการที่แก้ไขเพิ่มเติมเครื่องปี่พาทย์ไทย พิเคราะห์ดูตามเค้าเงื่อนที่มีอยู่ ดูเหมือนจะแก้ไขมาเป็นชั้น ๆ ทำนองดังจะกล่าวต่อไปนี้คือ ปี่พาทย์เครื่องหนักในสมัยเมื่อกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี มีปี่เลา ๑ ระนาดราง ๑ ฆ้องวง ๑ ฉิ่งกับโทนใบ ๑ กลองใบ ๑ รวมเป็น ๕ ด้วยกัน (ดูรูปที่ ๑๓) แต่ปี่นั้นใช้ขนาดย่อมอย่างที่เรียกว่า "ปี่นอก" กลองก็ใช้ขนาดย่อมอย่างเช่นเล่นหนัง แก้ไขชั้นแรกคือทำปี่เละกลองให้เข้าของขึ้นสำหรับใช้กับเครื่องปี่พาทย์ที่เล่นในร่ม เพื่อเล่นโขนหรือละคอนใน ปี่ที่มีขึ้นใหม่นี้เรียกว่า "ปี่ใน" ส่วนปี่เละกลองขนาดย่อมของเดิม คงใช้ในเครื่องปี่พาทย์เวลาทำกลางแจ้งเช่นเล่นหนัง จึงเกิดปี่นอกปี่ในขึ้นเป็น ๒ อย่าง การแก้ไขที่กล่าวมานี้ จะแก้ไขแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาหรือมาแก้ไขในกรุงรัตนโกสินทร ข้อนี้ไม่ทราบแน่.

เมื่อในรัชชกาลที่ ๒ กรุงรัตนโกสินทร พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยโปรด ฯ ทั้งละคอนและเสภา มีคำเล่ากันสืบมาว่าการขับเสภานั้น เมื่อก่อนรัชชกาลที่ ๒ ประเพณีที่จะส่งปี่พาทย์หามีไม่ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงพระราชดำริให้เสภาขับส่งปี่พาทย์ (อย่างเช่นมะโหรี) ขึ้นเป็นปฐมดังนี้ ที่เอาเปิงมางสองหน้าเข้าใช้ในเครื่องปี่พาทย์ก็คงเอาเข้าในคราวนี้นั้นเอง สำหรับตีรับเสภาเป็นเดิมมา ด้วยเสียงเบาเข้ากับขับร้องดีกว่าโทน (ตะโพน) ปี่พาทย์รับเสภาจึงใช้เปิงมางสองหน้ามาจนทุกวันนี้ การที่พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงแก้ไขกระบวนเสภาเช่นว่ามาชวนให้คิดเห็นว่าบางทีปี่พาทย์ละคอนก็จะทรงแก้ไขให้เสียงปี่พาทย์เข้ากับละคอนดีขึ้น ถ้าเช่นนั้นปี่ในและกลองขนาดเขื่องว่ากลองหนังที่ว่ามาแล้วก็เห็นจะเป็นของเกิดขึ้นในรัชชกาลที่ ๒ แต่เครื่องปี่พาทย์ก็ยังคงเป็นแต่เครื่อง ๕ ต่อมา.

ได้กล่าวมาข้างต้นว่า ปี่พาทย์เดิมเป็นเครื่องอุปกรณ์การฟ้อนรำ เช่นเล่นหนังและโขนละคอนเป็นต้น หรือทำเป็นเครื่องประโคมให้ครึกครื้น ครั้นพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงพระราชดำริให้เสภาขับส่งปี่พาทย์ ๆ ก็กลายเป็นเครื่องเล่นสำหรับให้ไพเราะโดยลำพัง เพราะฉะนั้นเมื่อเล่นเสภาส่งปี่พาทย์กันแพร่หลายต่อมาถึงรัชชกาลที่ ๓ จึงมีผู้คิดเครื่องปี่พาทย์เพิ่มเติมขึ้นให้เป็นคู่หมดทุกอย่าง คือ

๑ เอาปี่นอกมาเป็นคู่กับปี่ใน

๒ คิดทำระนาดทุ้มขึ้นเป็นคู่กับระนาดเอก

๓ คิดทำฆ้องวงเล็กขึ้นเป็นคู่กับฆ้องวงใหญ่

๔ เอาฉิ่งมางสองหน้าให้คนกลองตีเป็นคู่กับโทน (ตะโพน)

๕ เอาฉาบเดิมขึ้นให้คนกลองตีเป็นคู่กับฉิ่ง

๖ เติมกลองขึ้นอีกใบหนึ่งให้เป็นคู่ (๑)

ปี่พาทย์แต่เดิมวงหนึ่ง ๕ คนก็กลายเป็นวงละ ๘ คน เรียกว่า "ปี่พาทย์เครื่องคู่" ปี่พาทย์อย่างเดิมที่ยังใช้กันอยู่ในพื้นเมืองเรียกว่า "ปี่พาทย์เครื่องห้า"

มาถึงรัชกาลที่ ๔ มีผู้คิดระนาดทองขึ้นเป็นอุปกรณ์ระนาดเอก และคิดระนาดเหล็กขึ้นเป็นอุปกรณ์ระนาดทุ้มเพิ่มขึ้นอีก ๒ อย่าง คนทำปี่พาทย์วงหนึ่งจึงเป็น ๑๐ คนเรียกว่า "ปี่พาทย์เครื่องใหญ่" เล่นกันสืบมาจนทุกวันนี้. (ดูรูปที่ ๑๔ ในรูปเพิ่มฆ้องโหม่งสำหรับการเล่นละคอน)

ตำนานปี่พาทย์เครื่องห้า ปี่พาทย์เครื่องคู่ และปี่พาทย์เครื่องใหญ่ มีเรื่องราวดังแสดงมา.

---

(๑) *การที่เติมกลองเป็นคู่ บางทีจะเติมมาแต่ในรัชกาลที่ ๑*

เรื่องตำนานกลองแขก

ในเครื่องปี่พาทย์ที่ไทยเราใช้กันอยู่ทุกวันนี้ เป็นเครื่องได้มาจากแขก ๒ อย่าง เรียกว่า "กลองมะลายู" ได้มาจากพวกมะลายูอย่าง ๑ เรียกว่า "กลองแขก" เข้าใจว่าได้มาจากพวกชะวาอย่าง ๑ เครื่องปี่พาทย์แขก ๒ อย่างนี้คล้ายคลึงกัน แต่ลักษณะประสมวงกลองมะลายูใช้กลอง ๔ ใบ ปี่เลา ๑ ฆ้องโหม่งใบ ๑ รวมคนวงละ ๖ คน กลองแขกใช้กลอง ๒ ใบ กับปี่เลา ๑ ฆ้องโหม่งใบ ๑ รวมคนวงละ ๔ คน (ดูรูปที่ ๑๕) แต่กลอง ๒ ชะนิดนั้นผิดกัน กลองมะลายูใช้ร้อยโยงด้วยสายหนัง รูปเขื่องกว่ากลองแขก ตีด้วยไม้หน้า ๑ ตีด้วยมือหน้า ๑ กลองแขกนั้นใช้ร้อยโยงด้วยหวายและตีด้วยมือทั้ง ๒ หน้า

พิเคราะห์ดูตามลักษณะที่ไทยเราใช้กลองมะลายูและกลองแขก เข้าใจว่าเครื่อง ๒ อย่างนี้เห็นจะได้มายังประเทศนี้ต่างคราวต่างเรื่องกัน ไทยเราจึงเอามาใช้ต่างกัน เครื่องกลองมะลายูนั้นเดิมทำนองจะใช้ในกระบวนพยุหยาตรา ซึ่งเกณฑ์พวกมะลายูเข้ากระบวน ไทยจึงได้ใช้เครื่องกลองมะลายูในกระบวนแห่ เช่นแห่เชนทรสนานเป็นต้น จนถึงแห่พระบรมศพและพระศพเจ้านาย ลงปลายเลยใช้เป็นเครื่องประโคมศพ เช่นใช้

โดยลำพังเรียกว่าตีบัวลอย และใช้ในปี่พาทย์นางหงส์มาจนบัดนี้ เครื่องกลองแขกนั้นเดิมเมื่อได้มาเห็นจะใช้ในการฟ้อนรำ เช่นรำกระบี่กระบอง ทำนองจะมาแต่แขกรำกฤชก่อน แต่ในการแห่ก็ใช้เช่นนำกระบวนแห่โสกันต์ และนำเสด็จพระราชดำเนินกระบวนช้างและกระบวนเรือเป็นต้น แต่ลดน้องโหม่งเสีย สงสัยว่าเดิมก็จะใช้กลองมะลายูในการแห่เช่นว่า แต่ชั้นหลังมาเมื่อใช้กลองมะลายูเพื่อไปจนการศพ เกิดรังเกียจจึงเอากลองแขกมาใช้ในกระบวนแห่และลดน้องเสีย ทำนองจะเป็นเช่นว่านี้

ที่เอากลองแขกเข้าประสมกับเครื่องปี่พาทย์ไทย เห็นจะเป็นเมื่อเอาเรื่องอิเหนาของชะวามาเล่นละคอนไทย ในครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ใช้เมื่อละคอนรำเพลงแขกเช่นรำกฤชเป็นต้น ครั้นต่อมาเมื่อปี่พาทย์ทำเพลงอันใดซึ่งเนื่องมาแต่เพลงแขก เช่นเพลงเบ้าหลุดและสระบุหรงเป็นต้น ก็ใช้กลองแขกทำกับเครื่องปี่พาทย์แทนโทน ตลอดไปจนถึงเพลงที่เอามาแต่มะโหรี เช่นเพลงพระทองก็ใช้กลองแขกแทนทับและรำมะนา กลองแขกจึงเลยเป็นเครื่องอุปกรณ์อันหนึ่งอยู่ในเครื่องปี่พาทย์ สิ้นเรื่องตำนานกลองแขกเพียงเท่านี้.

เรื่องตำนานปี่ซอและแคน

ยังมีเครื่องดุริยอยู่นอกเรื่องตำนานที่ได้แสดงมาอีกบางอย่าง สันนิษฐานว่าจะเป็นแบบของชนชาติไทยมาแต่เดิม (ดูรูปที่ ๘) อย่าง ๑ เรียกว่าปี่ซอทำด้วยไม้รวกขนาดต่าง ๆ เป่าเข้าชุดกันประสานเสียงคนขับ อย่างนี้มีมาแต่ดึกดำบรรพ์ พึงสังเกตได้ที่กล่าวถึง "ขับซอ" ในลิลิตเรื่องพระลอ แต่เดี๋ยวนี้ซอบเล่นเพียงในหัวเมืองมณฑลพายัพ อีกอย่าง ๑ เรียกว่าแคน เอาไม้ซางมาผูกเรียงต่อกับเต้าเสียงเป่าเป็นเพลงประสานเสียงกับคนขับ อย่างนี้ซอบเล่นทางหัวเมืองฝ่ายตะวันออก กระบวนขับเข้ากับปี่ซอก็ดี เข้ากับแคนก็ดี คนขับเป็นชายฝ่ายหนึ่งหญิงฝ่ายหนึ่ง มักขับโต้ตอบกันในทางสังวาส มาถึงในรัชชกาลที่ ๕ กรุงรัตนโกสินทรนี้ แตรวงทหารมหาดเล็กคิดทำแคนต่างขนาดกัน เป่าประสมวงราว ๑๐ คัน เป็นทำนองแตรวงอย่างฝรั่ง ฟังก็เพราะดียังมีเล่นอยู่จนทุกวันนี้

ในเครื่องประเภทนี้มีอีกชะนิด ๑ เอาไม้ซางต่อกับเต้าเป่าเป็นเสียง อย่างที่หนึ่งเรียกว่า "เรไร" เป่าได้เสียงเดียว (เห็นเคยใช้เป็นเครื่องประโคมเวลาพระลงพระอุโบสถที่วัดบวรนิเวศมาแต่ก่อน แต่ในพื้นเมืองเขาจะใช้เพื่อกิจอันใดมาแต่เดิมหาทราบไม่) อย่างที่ ๒ เรียกว่า "นอ" ของพวกมูเซอ

อย่างที่ ๓ เรียกว่า "เต้ง" ของพวกแม้ว ยังเล่นเข้ากับฟ้อนรำอยู่ทางเมืองชายพระราชอาณาเขตต์ข้างเหนือ.

ยังมีเครื่องดนตรีอีกอย่าง ๑ ซึ่งไทยเราชอบเล่นกันแต่โบราณ แต่จะเป็นแบบของชาติไทยมาแต่เดิมหรือได้มาแต่ประเทศอื่น ข้อนี้สงสัยอยู่ เรียกว่า "จ้องหน่อง" เอาไม้ไผ่มาเหลาให้บางแล้วแกะเป็นลิ้นให้กระเทือนได้ด้วยเอามือดีดหรือผูกเชือกกะตุก ผู้เล่นเอาปากอมตรงที่ลิ้นเอามือดีดที่หัวหรือกะตุกเชือกและทำอุ้งปากให้เกิดกังวานเป็นเสียงสูงต่ำ ทำเป็นลำนำได้ เป็นเครื่องสำหรับเล่นคนเดียว เล่ากันมาว่าสำหรับเจ้าบ่าวไปเกี้ยวสาว ใช้ดีดจ้องหน่องที่นอกบ้านให้สัญญาแก่เจ้าสาว แต่เดี๋ยวนี้ก็มิใคร่มีใครเล่นได้เสียแล้ว ที่สงสัยว่าอาจจะเป็นแบบมาแต่ต่างประเทศนั้น เพราะเคยเห็นเครื่องเล่นทำนองเดียวกันนี้ แต่ทำด้วยเหล็กอันย่อม ๆ เรียกกันว่า "เพี้ยเหล็ก" มีเข้ามาขายนานมาแล้ว

หมดอธิบายเครื่องมะโหรีปี่พาทย์เพียงเท่านี้.

บัญชีรูป

(ดูจากซ้ายไปขวา เว้นแต่ที่บอกไว้เป็นอย่างอื่นฉะเพาะรูปนั้น ๆ)

รูปที่ ๑ เครื่องดีด พิณน้ำเต้า กระจับปี่ จะเข้

รูปที่ ๒ เครื่องสี ซออู้ ซอสามสาย ซอด้วง

รูปที่ ๓ เครื่องตี (แถวหลัง) บัณเฑาะว์ กรับพวง ฆ้องโหม่ง (แถวหน้า) ฉิ่ง ฉาบ กรับคู่ (๒ คู่)

รูปที่ ๔ เครื่องตีที่เกิดจากฆ้องโหม่ง (บน) ฆ้องโหม่ง (ล่าง) ฆ้องคู่ ฆ้องระเบง ฆ้องวง

รูปที่ ๕ เครื่องตีเกิดจากกรับ (แถวหลัง) ระนาดเอก ระนาดทุ้ม (แถวหน้า) ระนาดเอกทอง ระนาดทุ้มเหล็ก

รูปที่ ๖ เครื่องตีอย่างหุ้มหนัง โทน (ตะโพน) กลองแขกสองหน้า กลองมะลายู ทับ (โทน) กลองทัดรำมะนา กลองชาตรี

รูปที่ ๗ เครื่องเป่า ปี่ชะวา ปี่ไฉน ขลุ่ย ปี่อ้อ ปี่ใน ปี่นอก

รูปที่ ๘ เครื่องดุริยางค์ของพวกไทยแต่โบราณ (นับแต่ข้างบนลงมา) จ้องหน่อง นอแคน บี๊ซอ เต้ง เรไร

รูปที่ ๙ พราหมณ์ตีดพิณน้ำเต้า

หลวงเทพมุนี (เรือง รังสีพราหมณกุล)

รูปที่ ๑๐ ขับไม้

หลวงไพเราะเสียงซอ (อุ่น ดุริยะชีวิน) สีซอสามสาย

หลวงเสียงเสนาะกรรณ (พัน มุกดาภัย) ขับ

นายเแม้น มายุสิริ ไกวบัณเฑาะว์

รูปที่ ๑๑ มโหรีเครื่องสี่ แบบกรุงศรีอยุธยา

ม.ล. เสาวรี ทินกร ตีดกระจับปี่

นางท้วม ประสิทธิกุล ตีกรับ ขับลำนำ

นางสาวชั้น ศิลปบรรเลง สีซอสามสาย

นางสาวสาลี ยันตรโกวิท ตีทับ

รูปที่ ๑๒ มโหรีเครื่องใหญ่

นางสาวดารา นาวีเสถียร ตีดจะเข้

นางเลื่อน ผลาสินธุ์ เป่าขลุ่ย

นางสาวสมใจ นวลอนันต์ ตีระนาดเอกทอง

นางสาวเจริญ สุนทรวาทิน ตีฉิ่งขับลำนำ

นางสาวฝรั่ง เปรมประทิน ตีฆ้องวงใหญ่
นางสาวสอิ้ง กาญจนผลิน ตีระนาดเอก
นางสาวพัน บุญมา สีซอสามสาย
นางสาวละมุล คงศรีวิลัย ตีระนาดทุ้ม
นางสาวเชื่อม ดุริยประณีต ตีฆ้องวงเล็ก
นางสาวเฉลา วาทิน ตีรำมะนา
นางสาวน้อม คงศรีวิลัย ตีระนาดทุ้มเหล็ก
นางสาวบรรจง เสริมสิริ ตีโทน

รูปที่ ๑๓ บีพาทย์เครื่องห้าอย่างโบราณ (เพิ่มสองหน้ากับคนตีกรับขับเสภา) คณะครู
พระพาทย์บรรเลงรมย์ (พิมพ์ พิมพวาทิน) ตีตะโพนและสองหน้า
พระยาเสนาะดุริยางค์ (เช่ม สุนทรวาทิน) เป่าปี่
หลวงบำรุงจิตรเจริญ (ชูป สาตรวิลัย) ตีฆ้องวง
พระเพลงไพเราะ (โสม สุดวาทิน) ตีระนาด
หม่นคนธรรพประสิทธิสาร (แตะ กาญจนผลิน) ตีกลองทัด
หม่นขับคำหวาน (เจิม นาคมาลัย) ตีกรับขับเสภา

รูปที่ ๑๔ บีพาทย์เครื่องใหญ่
นายมิ ทรัพย์เย็น ตีตะโพน

หอสมุดกลาง
จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย

นายชั้น ดุริยะประณีต ตีระนาดเอกทอง
หลวงประดิษฐไพเราะ (สอน ศิลปบรรเลง) เป่าปี่ใน
นายสอน วงฆ้อง ตีฆ้องวงใหญ่
นายพริ้ง ดนตรีรส ตีระนาดเอก
หม่อมประคมเพลงประสาน (ใจ นิตยผลิน) เป่าปี่นอก
นายสนิท ทรัพย์ประดิษฐ ตีฆ้องวงเล็ก
นายแสวง โสภา ตีระนาดทุ้ม
นายชั้น ดุริยะประณีต ตีฆ้องโหม่ง
นายผิว ใบไม้ ตีกลองทัด
นายหน่วง ดุริยะพันธ์ ตีระนาดทุ้มเหล็ก

รูปที่ ๑๕ เครื่องกลองแขก
หลวงศรีวาทิต (อ่อน โกมลวาทิน) ตีกลองแขก
หม่อมตันตริการเจนจิตร (สาย ศศิผลิน) เป่าปี่ชวา
พระประดับดุริยกิจ (แหยม วีณิน) ตีกลองแขก
ขุนบรรจงทุ้มเลิศ (ปลั่ง ประสานศัพท์) ตีฆ้องโหม่ง

รูปที่ ๑๖ มโหรีเครื่องสาย
นายปลั่ง วรรณเขจร สีซออู้
นายจ่าง แสงดาวเด่น ดีดจะเข้

นายเทียบ คงลายทอง เบ้าขลุ่ย
นายไปล่ วรรณเขจร สีซอด้วง
นายทองต่อ กลิ่นชื่น ตีระนาดเอก
ขุนบรรจงทุ้มเสิศ (ปลั่ง ประสานศัพท์) ตีฆ้องวง
หม่อมต้นตริการเจนจิตร (สาย ศศิผลิน) ตีระนาดทุ้ม
นายแก้ว โกมลวาทิน ตีโทน (ทับ)
หลวงศรีวาทิต (อ่อน โกมลวาทิน) ตีรำมนา
นายเชื้อ นักร้อง ตีฉิ่งขับลำนำ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

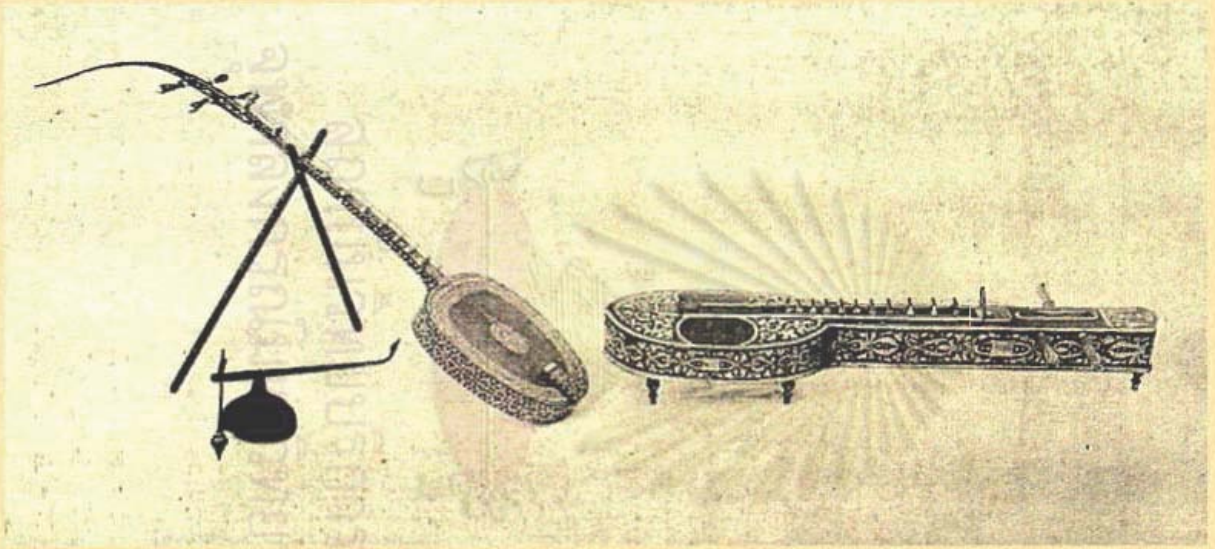

รูปที่ ๑ เครื่องดีด

Plate I. Stringed instruments (Group i).

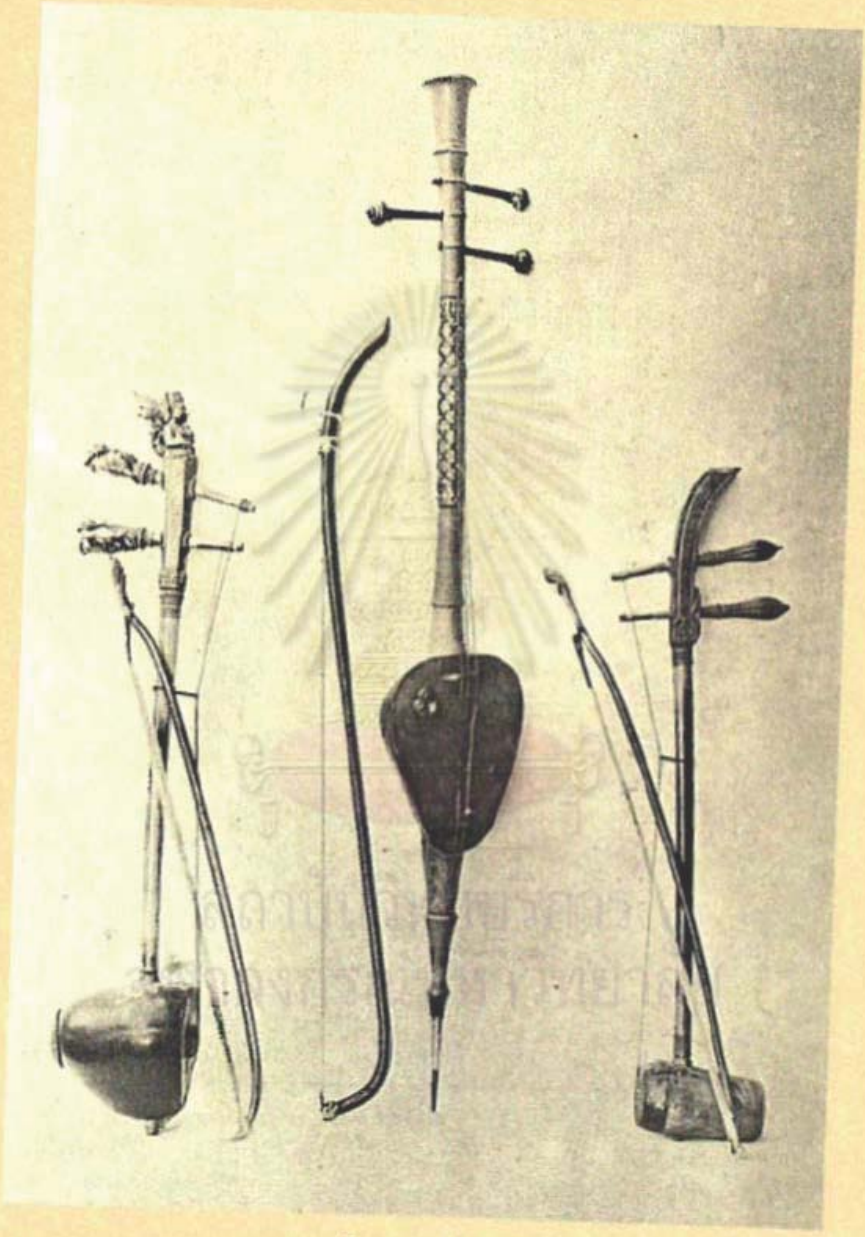

รูปที่ ๒ เครื่องสี

Plate II. Stringed instruments (Group ii).

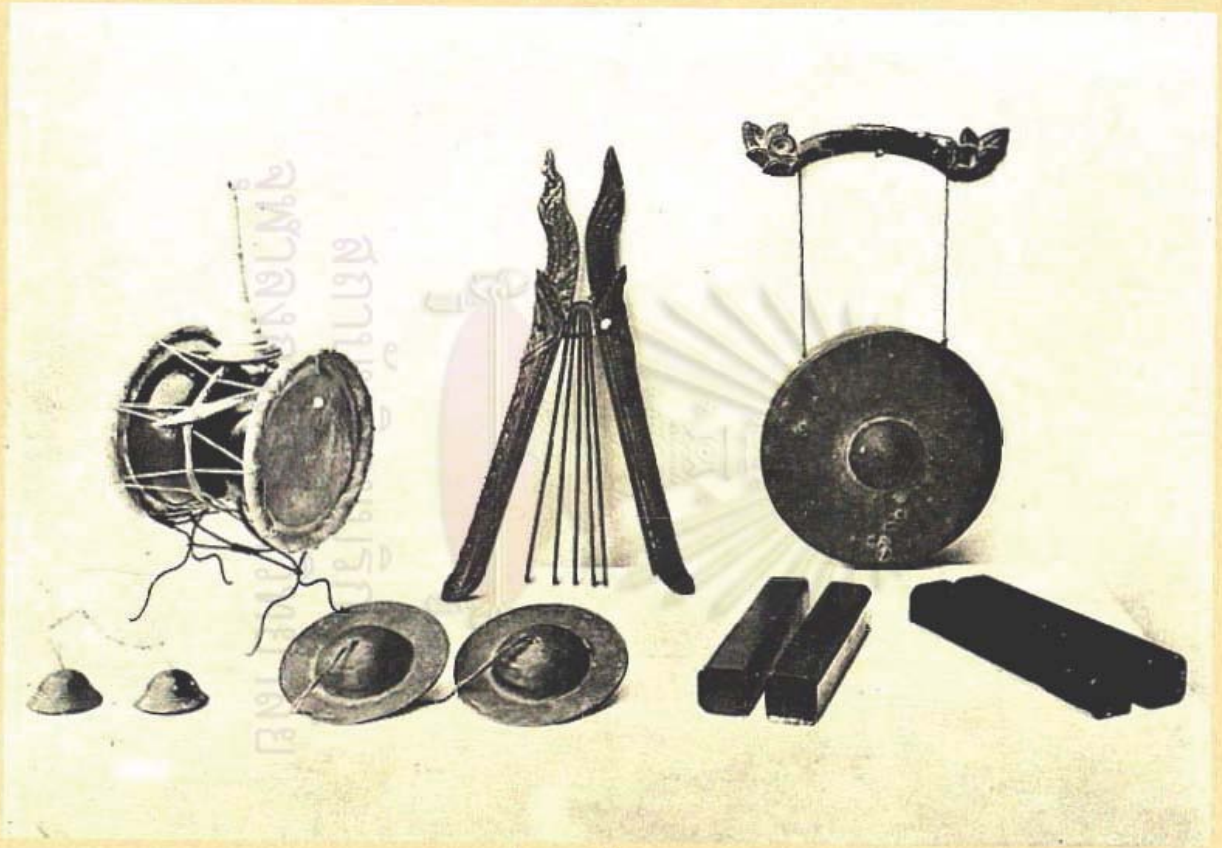

รูปที่ ๓ เครื่องตี

Plate III. Instruments of percussion (Group i).

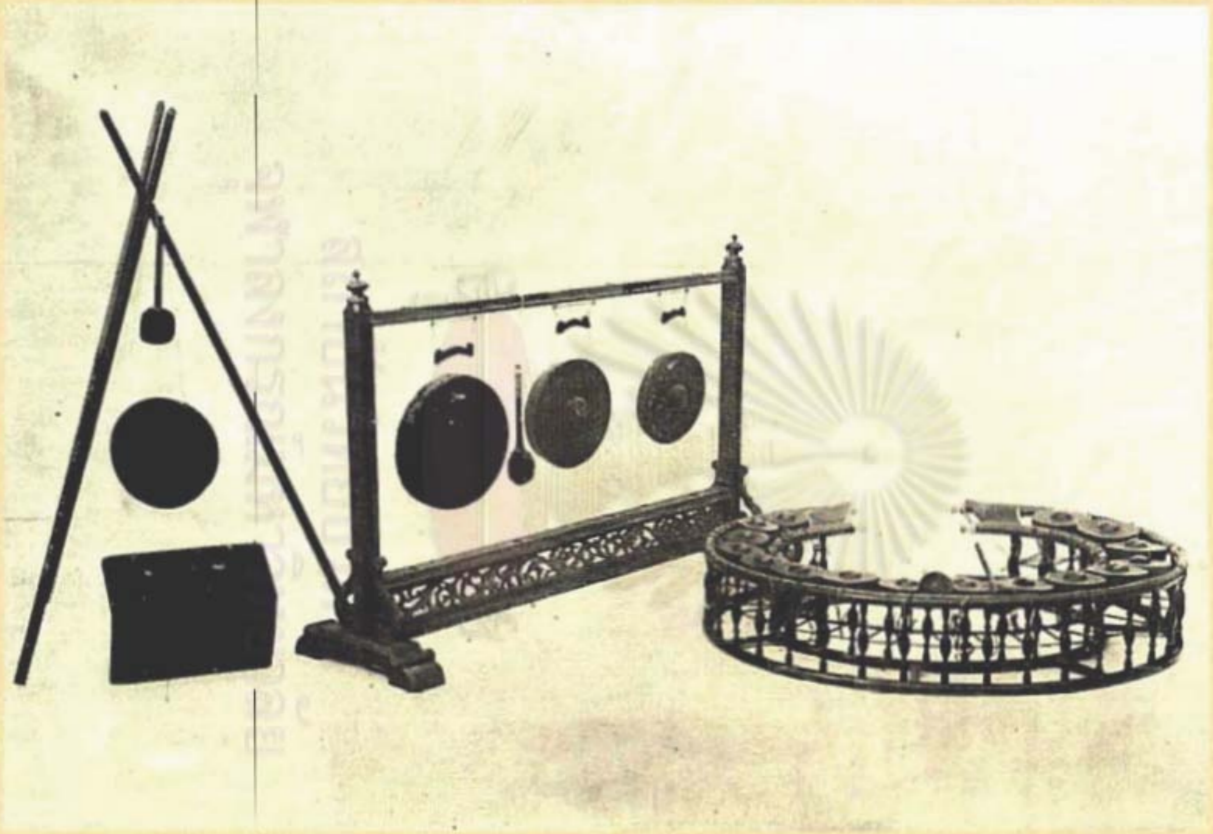

รูปที่ ๔ เครื่องตีเกิดจากฆ้องโหม่ง

Plate IV. Instruments of percussion (Group ii).

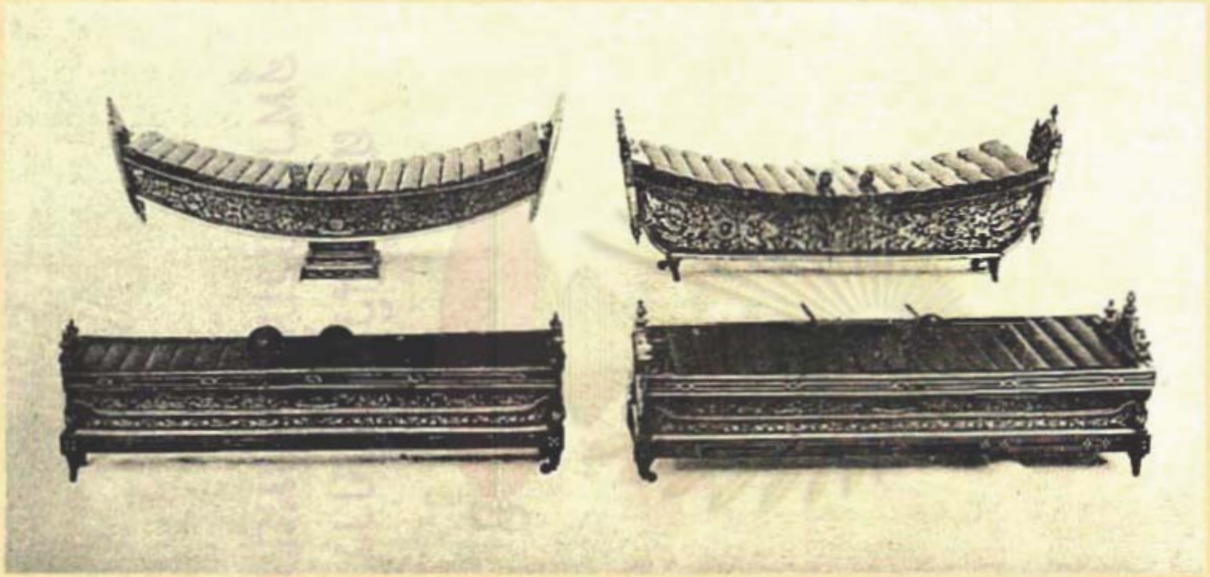

รูปที่ ๕ เครื่องดีเกิดจากกรับ

Plate V. Instruments of percussion (Group iii).

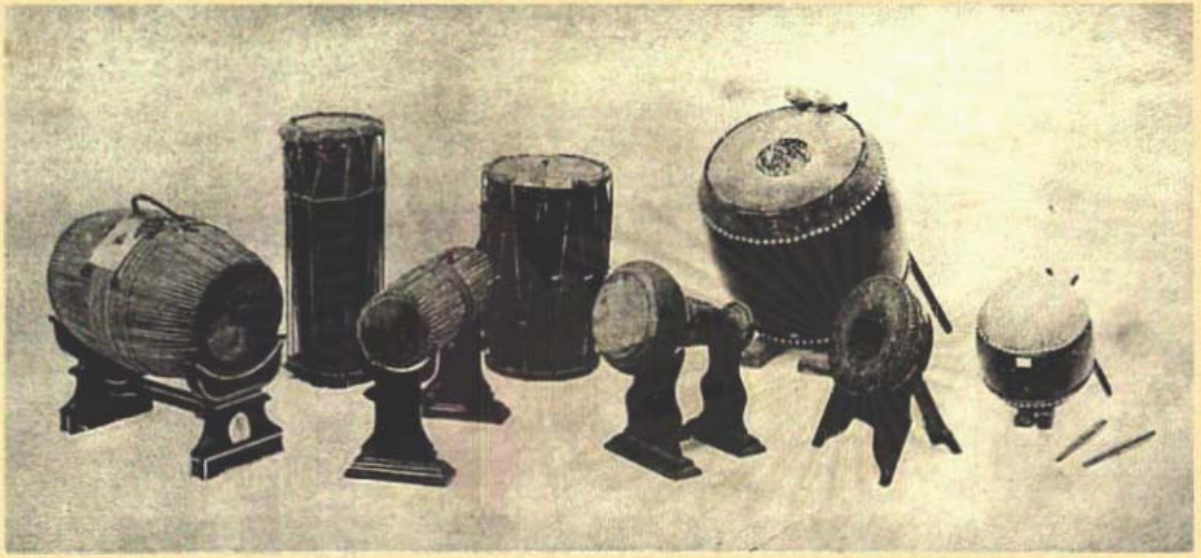

รูปที่ ๖ เครื่องอย่างหุ้มหนัง

Plate VI. Instruments of percussion (Group iv).

รูปที่ ๗ เครื่องเป่า

Plate VII Wind instruments.

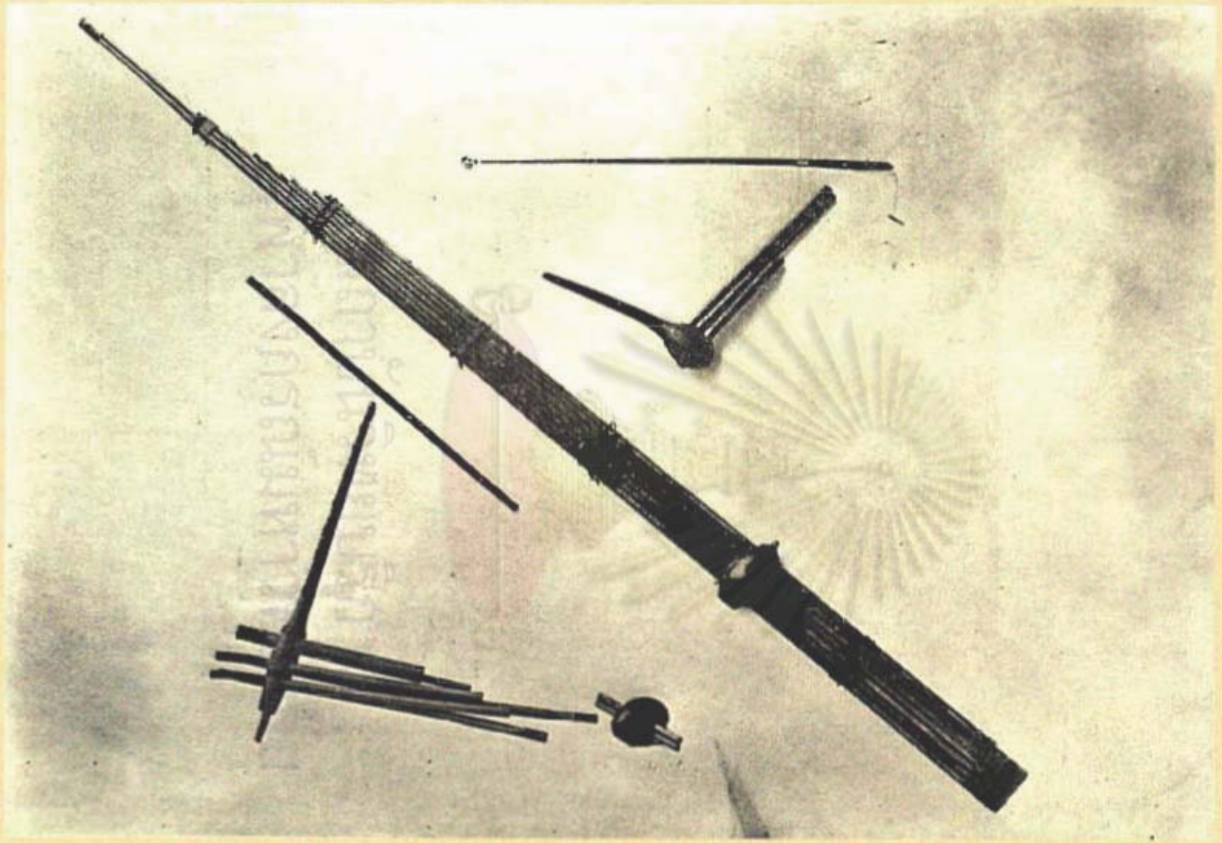

รูปที่ ๘ เครื่องดุริยางค์ โบราณของชนชาติไทย

Plate VIII. National musical instruments of the Thai.

รูปที่ ๘ พราหมณ์ดีดพิณน้ำเต้า

Plate IX. Brahmin playing the Gourd lute.

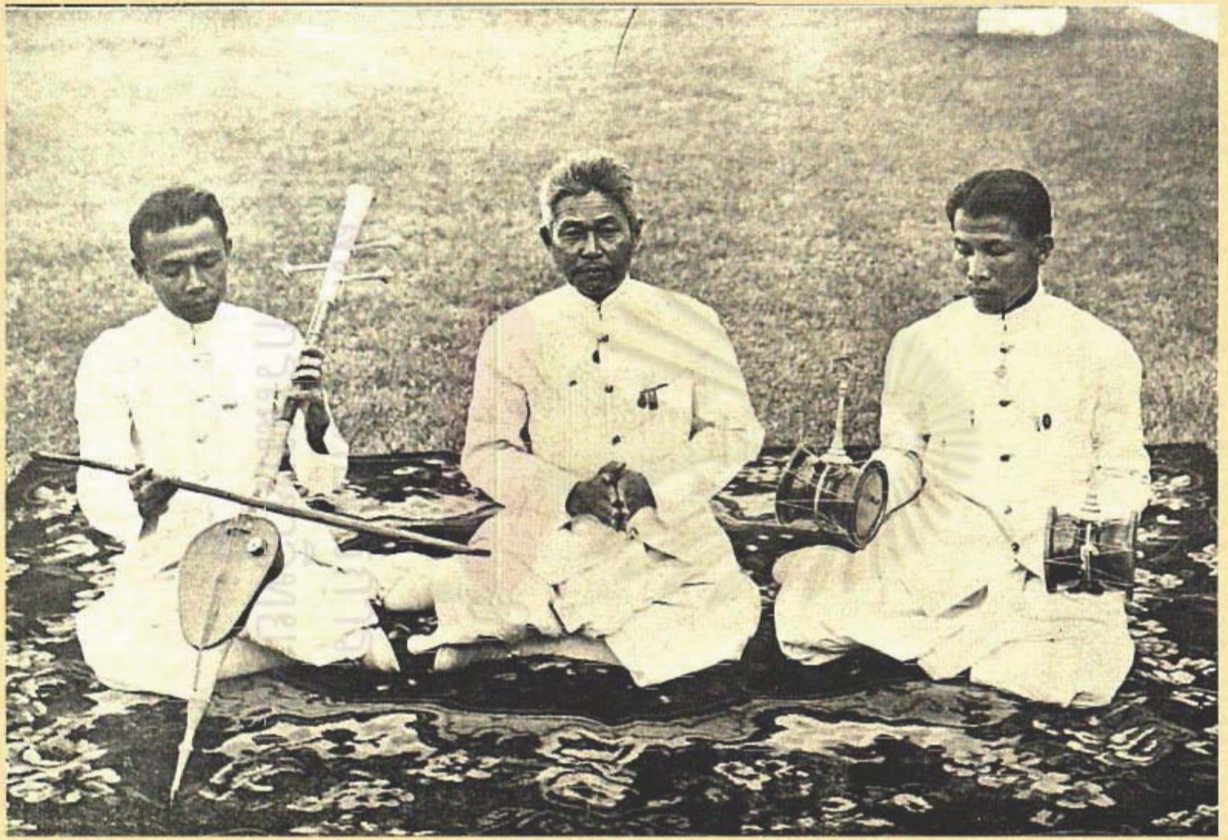

รูปที่ ๑๐ ขับไม้

Plate X. "Khap Mai" group.

รูปที่ ๑๑ มโหรีเครื่องสี่

Plate XI. The "Mahori" of four instruments.

รูปที่ ๑๒ มโหรีเครื่องใหญ่

Plate XII. The "Grand Mahori" group.

รูปที่ ๑๓ ปีพาทย์เครื่องห้า

Plate XIII. The "Pī Pāt" of five instruments.

รูปที่ ๑๔ บีพาทย์เครื่องใหญ่

Plate XIV. The "Grand Pi Pāt" groups.

รูปที่ ๑๕ เครื่องกลองแขก

Plate XV. The "Klong Khek" group.

รูปที่ ๑๖ มโหรีเครื่องสาย

Plate XVI. The String-band.